

Ирина Одоевцева

ПО БРЕГОВЕТЕ НА СЕНА

София, 2020

ИРИНА ОДОЕВЦЕВА
НА БЕРЕГАХ СЕНЫ

© Ирина Одоевцева, 1983

© Издателство „Изток-Запад“, 2020

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на издателство „Изток-Запад“.

© Нели Пигулева, превод, 2020

© Фиделия Косева, корица, 2020

ISBN 978-619-01-0755-2

Ирина Одоевцева

ПО БРЕГОВЕТЕ
НА СЕНА

Превод от руски
Нели Пигулева

СЕРИЯ „КРАСНОГЛЕД“

- „Творци на съвпадения“, Йов Блум
- „Тежък дар“, Уилям Кент Крюгер
- „Животът, който загърбваме“, Алън Ескенс
- „Еуфория“, Лили Кинг
- „Момичето от Бруклин“, Гийом Мюсо
- „Лято по френски“, София Наш
- „Един аристократ в Москва“, Еймър Тауълс
- „Брачният пакт“, Мишел Ричмънд
- „Еротични истории за пенджабски вдовици“, Бали Каур Джасвал
- „Жените, които купуват цветя“, Ванеса Монфорт
- „Парижката квартира“, Гийом Мюсо
- „Люляковите момичета“, Марта Хол Кели
- „Между небето и Лу“, Лорен Фуше
- „Изгубени кучета и самотни души“, Люси Дилън
- „Завръщането на Албърт у дома“, Омър Хикъм
- „Момичето и ношта“, Гийом Мюсо
- „Сто парченца от мен“, Люси Дилън
- „Момичето, което някога познаваше“, Трейси Гарвис Грейвс
- „Невероятните приключения на сестрите Шергил“, Бали Каур Джасвал
- „Жените в замъка“, Джесика Шатък
- „Тайният живот на писателите“, Гийом Мюсо
- „Предопределени един за друг“, Мади Доусън
- „Библиотекарката от Аушвиц“, Антонио Итурбе
- „Проект *Истина*“, Клеър Пули
- „По бреговете на Нева“, Ирина Одоевцева
- „Войната на Хана“, Джан Елайсбърг
- „Децата от Бхут базар“, Дипа Анаппара
- „По бреговете на Сена“, Ирина Одоевцева

Любовта движи слънцето и останалите звезди.

Данте

От автора

Мои спомени – „По бреговете на Нева“ и „По бреговете на Сена“ – дължат появата си на бял свят най-вече на Юрий Константинович Терапиано, на когото посвещавам тази книга. Той беше нейният първи читател, първи съдник. Разбира се, главата за самия Юрий Константинович беше написана от мен вече след като смъртта безмилостно го похити от нас. Той не дочака издаването на книгата. Но това, за което мечтаеше, това, в което той накара и мен самата да повярвам, се сбъдва: моята книга, която в чужбина стигна едва до няколко хиляди читатели – тиражите на нашите емигрантски издания са станали плачевно малки, оскъдни до сълзи!, – сега се отправя към стотици хиляди читатели в нашата родина. Щастлива съм, че мога да ви предам, скъпи мои читатели, диханието и чувствата на онези, които тъй дълго живяха без родина, щастлива съм, че днес мога да ги възкреса за вас.

В предисловието към книгата „По бреговете на Нева“ молах читателя да прояви любов към тези, за които пиша, защото, както е казал Габриел Марсел, „любовта дарява временно безсмъртие“. Всеки път, когато произнесяш „обичам те“, това означава, че ти няма да умреш, няма да умреш, докато аз, който те обичам, съм жив.

И читателите откликнаха на моята молба със сърцата и с паметта си. За това съм им дълбоко благодарна.

Сега се обръщам към вас със същата молба – да проявите любов към хората, за които пиша в тази книга. Всички те имат нужда от още по-голяма любов не само защото „горчив е хлябът, стълбите са стръмни във земята чужда“, но и затова, защото повече от хляба на тях им липсваше любовта на читателите и те се задъхваха

в свободния въздух на чуждите страни. Защото на всички поети най-много от всичко им е потребна любов. Петрарка пише: „Аз не искам след триста години да ме четат. Искам да ме обичат.“

Няма друга страна, където така да обичат и да ценят писателите, особено поетите, както в Русия. Тук се смята, че поетите мислят в стихове.

Съгласна съм с Марина Цветаева, която през 1923 година казваше, че от страната, в която нейните стихове са били нужни, тя е попаднала в страна, където нито нейните, нито чиито и да било стихове са нужни на някого. Дори руснаците в емиграция вече не се нуждаят от тях. И това правеше нещастни поетите, които пишеха на руски.

И ако и вие, моите читатели, изпълните молбата ми и обикнете тези, за които аз пиша сега, непременно ще им дарите временно безсмъртие, а на мен ще подарите осъзнаването, че не съм живяла напразно на този свят. О, обикнете ги, обичайте ги, задръжте ги на земята!

Ирина Одоевцева
1983–1989 г.
Париж – Москва

ПО БРЕГОВЕТЕ
НА СЕГА

*Посвещавам на светлата памет
на Юрий Терапиано*

Ето, вече три месеца, откакто аз – завинаги, за което още не подозирам – съм напуснала Петербург. Първия месец живях в Рига, където беше отседнал моят баща, а оттам заминах за Берлин.

Дали ми харесва тук, в чужбина? Не, изобщо не ми харесва. Тук всичко „не е каквото и както трябва“. Не за това си бях мечтала в Петербург, не така си представях живота в чужбина.

Често си мечтая да си отида у дома, но за това дори не смея да намекна – баща ми би загубил сваят, ако чуе, че искам да се върна в Петербург.

На никого не признавам колко съм разочарована. Повечето, които са избягали от Русия, са във възторг от живота в Берлин и му се наслаждават. Само като си помисли човек – това е един непрекъснат празник – магазини, където можеш да си купиш всичко, за което си помислиш, ресторанти, кафенета, таксита. Какво друго би могъл да искаш?

Тук сякаш всички са забравили за поезията. Трудно е човек да повярва, че същите тези хора доскоро са изминавали неосветените, страшни нощни улици, уморени, гладни и измръзнали, вървели са в студа, под дъжда, често са прекосявали целия Петербург, само и само да слушат стихове в Дома на изкуствата или в Дома на литераторите.

В Берлин аз живея сама, в момента съм в категорията „сламена вдовица“*. Вече седмица, откакто Георгий Иванов замина за Париж да види малката си дъщеричка Леночка и разбира се, първата си жена. Отиде с мое позволение и дори с моята благословия – слава богу, не съм ревнива. Докато той отсъства, аз съм се разположила доста комфортно – имам спалня и приемна в един немски пансион и като „сламена вдовица“ постоянно ме навещават приятели и познати, които по молба на Георгий Иванов се грижат за мен.

* Жена, чийто съпруг отсъства за известно време. – Б.р.

Както си му е редът, от сутринта обикалям магазините, обядвам в ресторантите „Мечка“ или „Фьорстер“, а вечер съм в различни кафенета, сборни пунктове на бежанците.

С една дума, също както в стихотворението на Оцуп:

*Прекарвам времето си както трябва,
на модни танци аз се уча,
на кино ходя, на забави –
нали така се препоръчва.*

Всички в Берлин усърдно изучаваме модерните танци. По тях се е увлякъл и Андрей Бели с побелелите коси, който свързва, както е правил и Ницше, танца с философията. Сега за него ден без танци е изгубен ден. В една от „танцовите академии“ той по цели часове с вдъхновена физиономия прави специалната „кнохен гимнастик“ и подскача като фавън, заобиколен от нимфи.

Това е доста зловещо зрелище, особено когато тези танци са в някое берлинско „диле“ – кафене, където се танцува. Там Андрей Бели, след като направи с партньорката си няколко стъпки от фокстрота, внезапно спира, оставя я сама и започва „по-широко, все по-широко, в кръг, в кръг“ ритмично да препуска покрай нея, като се гърчи вакхически и гримасничи. Клетата му партньорка, която очевидно предпочита да потъне в земята от срам, го гледа безпомощно и не смее да помръдне от мястото си. А благодушните немци отпиват от бирата, клатят глави и се подсмиват на *verrücktem Herr Professor'a** и дори понякога го аплодират поощрително.

Днес е много специален ден. Днес е моят първи бал. Първият истински бал, на който ще отида с кола.

Защото в Петербург ходех на баловете пеша – обути с валенки, затъвайки до коляно в снежните преспи, като стисках в ръце торбичка с летни обувки – естествено, че там няхах бални пантофки, както впрочем няхах и бална рокля, а се задоволявах с роклите на майка ми, които в интерес на истината бяха от Па-

* Лудия професор (нем.). [Всички бележки под линия са на преводача освен на местата, където изрично е посочено друго.]

риж – тях аз сама ги преправях и ги стеснявах набързо и неумело. А сега за първи път не отивам пеш на бал – и съм със специално ушита за случая копринена рокля с голямо деколте, с много широка пола и здраво пристегната талия, с бална прическа, направена при фризьор, с тюлена панделка в косата и сатенени бални пантофки. Ще отида на бала не с карета, а с такси, с което ще минат да ме вземат Николай Оцуп и моят познат от Петербург Борис Башкиров, „полупоет“, както ние наричаме „пишещите стихове, които нямат достатъчно основания за това“.

И също както е редно, аз съм леко развълнувана, в най-празнично настроение – нали първият бал е своеобразно събитие в живота на едно младо момиче и макар вече от две години да съм женена за Георгий Иванов, се чувствам почти като дебютантка.

И ето, вече съм на бала. И там веднага ме обзема разочарование. Не, отново „всичко не е каквото и както трябва“. Нашите балове в Петербург бяха съвсем други – в тях имаше нещо от великата държава, някакво трагично величие и великолепие.

В огромните колонни зали на черното мраморно имение на граф Зубов на Исакиевския площад, неотоплени, слабо осветени, зъбите ни тракаха от студ, но танцувахме и се веселяхме до припадък, до световъртеж. Спомням си, че на един от тези балове през зимата на 1920 година някой от присъстващите дълго разпитваше всички къде тук може да се намери вино. И като чу отговора, че тук няма и не е имало никакво вино, изпадна в недоумение, сочейки към мен:

– Ами тази девойка къде е пийнала? Няма как да бъде толкова весела, ако не е пила вино!

А тук всичко е дребнаво и плоско, върху всичко лежи някакъв отпечатък на дребнобуржоазност, на посредственост. Всичко е много прилично и чинно и би трябвало това да се харесва – и оркестърът, и сияещите полилеи, отразяващи се в лъснатия паркет като в огледало, и цветните храсти в дървените качета, и бюфетът в дъното на залата с арсенала бутилки, с тортите, пастите и сандвичите. Но на мен не ми харесва, изобщо не ми харесва. И след като се оглеждам, дори започвам да изпитвам почти непознатата за мен скука.

Но макар че балът не оправдава надеждите ми, чувството за разочарование и скука се стопява още щом започвам да танцу-

вам, и отново ми става весело. Не така, както беше преди, там, но все пак ми става весело. Дори намирам, че тук е забавно. Разбира се, че е доста по-зле, отколкото в Петербург, но като за Берлин е добре.

Давам си сметка, че мен просто ме мъчи тъгата по родината. Оттам идва и моето недоволство от всичко и от всички.

Тук има много познати хора от Петербург, но и много писатели и поети, които на мен са ми известни само по име. Оцуп, който е пристигнал в Германия преди мен, ме запознава с тях – с А. Толстой, с Мински, с Еренбург.

В почивката между два танца при мен идва Башкиров.

– Тук е Игор Северянин. Искате ли да се запознаете с него?

– Игор Северянин ли? Искам! Много искам! Покажете ми къде е. Никога не съм го виждала. Дори на снимка. Къде е?

– Ето го там, в ъгъла, на третата масичка – сочи ми Башкиров, – с жена си, принцесата, както той я нарича, макар че тази млада чухонка изобщо не прилича на принцеса. Видяхте ли го?

На третата масичка наистина е седнала скромна млада жена, която по нищо не прилича на принцеса, облечена е с тъмна рокля с дълъг ръкав, вчесана е обикновено, подомашному, и дори не е напудрена – носят ѝ блести издъннически. До нея седи един върлинест брюнет със старомоден дългопол сюртук. Чертите на едрото му лице са до такава степен неподвижни, че изглеждат като издялани от дърво. Той седи изправен, високомерно отметнал глава назад. Целият изглежда претенциозен, колосан, също както е колосана неизмеримо високата, подпираша брадичката му якичка. Такива не се носят не само в Берлин, но даже и в Петербург.

Той седи мъчалив, с напрегнатия неспокоен поглед на пътешественик, който очаква на гарата да се прекачи на влак, и явно тук се чувства съвсем не на място. Никой не му обръща внимание. Никой сякаш не знае кой е той.

Наистина ли това е Игор Северянин? Онзи същият „гений Игор Северянин“, който гордо беше провъзгласил за себе си:

*Аз покорих литературата,
орлисто кацнах на престола!*

Не, аз по съвсем друг начин съм си представяла „принца на теменужките“.

– Ще отида да му кажа. Почакайте тук. Ей сега ще го доведе.

Башкиров отива за Северянин, а аз стоя до стената и чакам.

Виждам как Башкиров казва нещо на Северянин и той клати глава, без да помръдва от мястото си.

Башкиров се връща при мен смутен и объркан.

– Представете си, той заяви, че бил свикнал жените сами да му се представят и че не бил склонен той да ходи да се запознава с тях. В никакъв случай!

– Ах, колко е важен! Ами нека да си седи там. Ще мина и без запознанство с гения Игор Северянин.

И без дори да погледна към него, отивам да танцувам с последния партньор, който ме е поканил. Танцувам и повече не мисля за Северянин до края на бала, но тъкмо когато вече си тръгвам, той неочаквано се появява пред мен в салона, съпроводен от Башкиров.

Понечвам да отмина, но той ми прегражда пътя.

Башкиров тържествено ми го представя. Северянин се покланя и аз му подавам ръка. Той я целува с такъв вид, сякаш по този начин ми оказва огромна милост. Може би според неговите разбирания би трябвало не той да целува ръката на жена, а тя да целува неговата.

– Тръгвате ли си вече? А на мен ми се искаше да си поговоря с вас. Дали не бихте се съгласили да изчакате със заминаването си, да поседите малко с мен на моята маса – и подчертано добавя: – Много ви моля!

– Не, благодаря – казвам аз. – Трябва да си вървя – уморена съм.

Отказът ми видимо го изненадва, през лицето му преминава сянка на недоволство.

– Не желаете ли? А аз исках да си поговоря с вас, да се запозная с вас по-отблизо – и вече с обида в гласа: – Впрочем в моите правила не влиза да се натрапвам на жените – така че си тръгвайте, за бога!

– Не, не – намесва се Башкиров, – това не бива да се оставя просто така. Може да се организира среща – той се обръща към мен умолително, – у вас. Утре или в другиден? Би било чудесно!

– Нямам нищо против един такъв проект – важно заявява Северянин.

– Прекрасно! – радостно извиква Башкиров.

На мен не ми остава нищо друго, освен да се съглася:

– Ако сте свободен, Игор Василиевич, елате у дома вдругиден, във вторник, на чай – елате с жена си в четири часа.

Лицето му светва – вижда се, че му е приятна и моята покана, а също и това, че са ми известни и малкото му име, и бащиното.

– За мен ще бъде чест...

Той отново величаво ми целува ръка.

– Аз ще дойда да ви взема – обещава му Башкиров – и ще ви закарам! Чакайте ме, ще дойда!

На раздяла кимам на Северянин: „И така – до вторник, Игор Василиевич!“, и слизам по стълбите към изхода.

Във вторник купувам бисквити и сладкиши за чая и в четири часа чакам Игор Северянин и жена му. Чакам ги с нетърпение.

Днес ще ходя на гости при едни немски приятели на баща ми. Трябва да успее да се преоблека, преди да отида при тях.

Но ето, вече е шест часът, а тях все още ги няма. Започвам да нервнича. Ако закъснеят още половин час, няма да мога да ги приема. Немислимо е да закъснявам за официален благовъзпитан немски обяд. Ако допусна такова нещо, мен никога повече няма да ме поканят и ще ме смятат за варварка, познанството с която трябва да бъде прекратено.

В шест и петнайсет те най-после се появяват. Северянин влиза с цигара в устата, след него вървят Башкиров с изкривено от притеснение лице и не по-малко притеснената „принцеса“.

Прикривайки недоволството си, любезно ги поздравявам и без да дочакам обясненията им защо закъсняват толкова, ги предупреждавам, че за голямо мое съжаление, аз самата трябва да излизам след половин час. Но все пак ще успеем да пием чай.

– Заповядайте, седнете!

„Принцесата“ плахо сяда на ръба на стола. Северянин продължава да стои прав и скептично оглежда масата.

– А вино? Имате ли вино? – рязко пита той.

– Нямам вино – казвам аз.

– Аз не пия чай – казва той отчетливо. – Изпратете да купят вино! За моя сметка!

Изненадана се обръщам към притеснения Башкиров. Той бързешком и накратко ми обяснява, че по пътя към нас Северянин се е отбивал в различни кафенета и барове, за да се подкрепи – за храброст, за вдъхновение.

– И ето... Моля ви, за бога, не се сърдете, простете. Разберете го...

Не, аз не се сърдя. Побутвам сладкишите към „принцесата“ и тя изплашено поставя една пастичка в чинията си, но не се решава да докосне нито нея, нито чая, който е донесла домашната прислужница.

– Отиваме на ресторант! – настоява Северянин. – Да вървим! Какво сме седнали да киснем тука? Ама че скука!

Той действително няма защо да седи тук. Прошепвам на Башкиров:

– Час по-скоро го отведете оттук!

Башкиров го хваща под ръка.

– Правилно! Отиваме на ресторант! Да вървим! – И го води към вратата.

Почервения от срам, „принцесата“ става, протяга ми ръката си, свита като лодчица, и ми прошепва:

– Извинете, ах, моля ви, извинете ни!

Северянин спира на прага и се обръща към мен:

– Ами вие? Хайде, обличайте се! Няма да тръгна без вас. Без О-до-ев-це-ва не тръгвам! По-живо! Не се мотайте!

Башкиров го помъква навън.

– Одоевцева ще дойде направо в ресторанта. Честна дума, ще дойде! След пет минути ще дойде – уверява го Башкиров.

– Само не се мотайте – отново ми подхвърля повелително Северянин. – Не се бавете! Не понасям да чакам някого! – И най-накрая позволява да бъде отведен.

„Принцесата“ тръгва с тях почти разплакана. И през цялото време повтаря:

– Извинете. За бога, извинете!

Закljučвам след тях входната врата и облекчено въздъхвам. Слава богу, тръгна си! Ами че той можеше да направи скандал, да троши съдове. А така всичко се размина благополучно.

Впрочем ненапълно. Докато слиза по стълбите, той звъни на всички врати.